

Kuva: Leena Lehtojoki

Kaija Kuiri 1950–2020

Filosofian tohtori, Tampereen yliopiston pitkäaikainen suomen kielen lehtori Kaija Kuiri on kuollut. Monet tämä suru-uutinen on tavoittanut vasta hiljattain, vaikka Kaijan kuolemasta on kulunut jo yli kaksi vuotta. Kaija kuoli äkilliseen sairauskohtaukseen kotonaan Tampereella 29.3.2020, kun korona-aika oli juuri hiljentänyt yliopistot. Hän ehti täyttää maaliskuun alussa 70 vuotta. Me kirjoittajat olemme olleet Kaijan oppilaita ja myöhemmin työtovereita ja käytämme tämän tilaisuuden muistella sitä Kaijaa, jonka opimme omina opiskeluvuosinamme tuntemaan. Käytämme tässä kirjoituksessa Kaijasta etunimeä, sillä nimenomaan Kaijana, ilman turhia titteleitä, hän halusi opiskelijansa kohdata. Tiedot Kaijan nuoruusvuosista ja opiskeluaajoista perustuvat Kaijan ystäviltä kuultuun. Tekstissä on myös joitakin viisaita lainauksia Kaijan aivan viimeisinä kuukausinaan lähettämistä sähköpostikirjeistä. Nämä otteet on kursivoitu.

Kaija Maria Kuiri syntyi 10.3.1950 Polvijärvellä Pohjois-Karjalassa. Äiti toimi tarjoilijana, isä taas Pohjois-Karjalan Osuuskaupassa talouspuolen johtotehtävissä. Lahjakas tyttö luki ensin ylioppilaaksi ja lähti sitten Helsinkiin opiskelemaan historiaa. Reissu pääkaupunkiseudulle kesti kuitenkin vain vuoden päivät, kun kotiseutu kutsui ja Kaija siirtyi opiskelemaan historiaa silloiseen Joensuun korkeakouluun lähemmäs lapsuudenperhettään.

Sivuaineekseen Kaija valitsi kielten osastosta suomen kielen. Pian professori Alpo Räisänen huomasi lahjakkaan opiskelijan ja pyysi häntä mukaan suomen kielen hankkeisiin, muun muassa litteroimaan murteita. Räisäseltä Kaija sai vahvan dialektologisen koulutuksen, ja Kaija keräsi Räisäsen ohjauksessa myös synnyinpaikkansa eli Polvijärven murteen muoto-

opin kokoelman. Vaikka Kaija menestyi historian opinnoissa, suomen kieli veti vahvemman korren. Pian pääaine vaihtui historiasta suomen kieleksi, joskin maailmanhistoria kyllä kiinnosti Kaijaa läpi elämän. Jo tässä käänteessä oli nähtävissä Kaijan poikkeuksellinen laaja-alaisuus, joka tuli näkyviin myöhemminkin Kaijan akateemisella uralla: hän oli hyvä siinä, mihin ikinä ryhtyi.

Suomen kielen opiskelijana Kaija alkoi tehdä ennätyksiä. Vuonna 1976 valmistunut pro gradu -tutkielma oli poikkeuksellisen laaja ja aihevalinnaltaan kunnianhimoinen: työ käsitteli tanskalaisen slavistin Henning Andersenin kielellisten muutosten typologiaa. Pro gradu oli teoreettinen ja yleiskielitieteellinen, ja sen pohjalta ilmestyi myös *Virittäjän* katsaus Kielellisten muutosten universaali luokittelu (1980). Kaijan tutkielma oli pitkään ainoa Joensuussa laudaturin saanut suomen kielen pro gradu. Lisensiaatintyössä vuonna 1981 aiheeksi oli vaihtunut murteiden referointi-ilmiot, ja Kaija myös väitteli Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteiden referoinnista vuonna 1984. Väitöskirjansa tekoon Kaija oli saanut Suomen Akatemian kolmivuotisen tutkimusassistentuurin. Jatko-opintoaika Joensuussa oli Kaijalle sosiaalisesti vilkasta, ja tuolloin luodut ystävyudet ja verkostot säilyivät Kaijan elämän loppuun saakka. Tosiystävyydestä Kaija kirjoitti: *Siis yhteys muutamaaan, joita uskaltaa lähestyä milloin vain, on parempi kuin rock-tähden tuhannet fanit hänelle. Läheisyys on laatuasia.*

Kaija oli ainakin ensimmäisten joukossa ellei kokonaankin ensimmäinen fennisti, joka tutki laajamittaisesti suomen murteita lauseopin kannalta. Myös Kaijan väitös oli ensimmäinen suomen kielen väitös Joensuussa; vastaväittäjänä toimi professori Auli Hakulinen. Tähän innovatiiviseen ja urauurtavaan väitöstutkimukseen viitataan edelleen. Akateeminen maailma oli avoinna nuorelle tohtorille, ja 1980-luvun alkupuolella erilaisia virkoja ja viransijaisuuksia oli Kaijan itsensä kertoman mukaan yliopistoissamme tarjolla hyvin. Heti väitöksensä jälkeen Kaija toimikin Joensuussa Ilkka Savijärven sijaisena vs. apulaisprofessorina vuoden ajan.

Jossain määrin yllättävä käänne nuoren ja menestyneen tutkijan uralla oli hakeutuminen lehtorin tehtävään Tampereen yliopistoon 1980-luvun puolivälissä. Osaltaan tähän ajoi varmasti itsenäisen naisen halu vakaaseen toimeentuloon, osaltaan lehtoraattiin hakeutuminen saattoi olla myös arvovalinta: Kaijalle oli sydämenasia välittää tieteellistä tietoa uusille

opiskelijasukupolville. Ehkä Kaija myös valitsi mieluummin opettajan ohjaavan ja avuliaan roolin kuin kilpailun sävyttämän huippututkijan polun.

Opetustehtävän myötä Kaijan työn painopiste siirtyikin akateemisesta julkaisusta enemmän opetusmateriaaleihin. Esimerkiksi vuonna 2000 julkaistu *Semantiikan peruskurssi* ja sen pohjalta laadittu *Johdatus semantiikkaan* (Finnlectura 2012) ovat edelleen käytettyjä ja arvostettuja teoksia kielitieteiden tutkinto-ohjelmissa. Kaija myös suostui mielellään haastatteluihin ja yleisötilaisuuksiin, joissa kieli- ja murrekysymyksistä kerrottiin yliopiston ulkopuoliselle yleisölle. Toki hän edelleenkin julkaisi harvakseltaan myös tutkimusartikkeleita, mainittakoon esimerkiksi *Virittäjässä* ilmestyneet *Toiminta, sen syyt ja seuraukset* (1986) ja *Ilmaus ”X on sellainen että Y” suomen puhekielessä* (1999) sekä *Tampere kieliyhteisönä* -teoksessa (SKS 2009) julkaistu artikkeli Tampereen suomi vanhinta suomea. Eräässä vuodenvaihteen 2019–2020 sähköpostikirjeessään Kaija totesikin: *Kyllä tutkimiseen keskittyminen on ainakin työn jossain vaiheessa sellaista, ettei sitä tee opetusten välissä. Emme me tavalliset. On kai yliopistoissa erikoislahjakuushuippuja, mutta olkoot he omassa tutkimisen rauhassa.* Näennäinen tuotannon hiipuminen olikin käänne kohti tieteen popularisointia ja tiedon välittämistä opiskelijoille.

Lehtorina Kaija oli aikaansa edellä. Nykyajan opetuksen ihanteet olivat hänelle luontaisia jo 1990-luvulla, jolloin me kirjoittajat aloitimme opintomme Kaijan peruskursseilta. Kaijan kursseilla vallitsi tutkivan oppimisen ilmapiiri, ja hän suhtautui opiskelijoihin vertaisinaan. Kaija todella panosti opetuksen valmisteluun ja havainnollisten oppimateriaalien tuottamiseen. Kaija osasi asettua opiskelijan asemaan ja kykeni jäsentämään epäselvän asian paremmin ymmärrettäväksi. Kun Kaijalta kysyi jotain, häneltä sai pohditun vastauksen, johon hän saattoi palata vielä uudelleen seuraavan viikon luennolla. Meihin opiskelijoihin teki vaikutuksen myös Kaijan valtavan laaja-alainen kielitieteellinen sivistys. Kaija kannusti opiskelijoitaan eteenpäin, nosti esiin onnistumisia ja kehui vilpittömästi silloin, kun näki siihen aihetta. Kaijalla oli suuri merkitys siinä, että me kirjoittajat jatkoimme akateemiselle uralle. Omien opiskelijoittensa väitöksistä Kaija iloitsi kuin ylpeä äiti konsanaan.

Kaijan laaja-alaisuudesta oli kullannarvoista hyötyä pienessä oppiaineessa, sillä hän pystyi opettamaan korkealla tasolla mitä tahansa kielitieteen erilaisista teoriasuuntauksista suomen kielen rakenteeseen, merkityksiin ja variaatioon. Kaija kykeni myös monenlaisiin hallinnollisiin töihin ja oli rauhallinen ja sovinnollinen kokoustaja. Hän toimi oppiaineessa

tarvittaessa myös professorin sijaisena. Kaija oli antautunut yliopistoelämälle, ja kollegoista muodostui hänelle keskeinen sosiaalinen yhteisö. Kaija verkostoitui myös kansallisesti, ja yksi tärkeä ryhmä hänelle oli variaationutkijoiden Miten Suomi puhuu -verkosto (Misu). Kaija muistetaan hyvänä työtoverina: rehellisenä, auttavaisena ja toisia kuuntelevana. Kaija iloitsi laitoksen yhteisistä reissuista, ja tämänkin kirjoituksen kuva tyytyväisenä myhäilevästä Kaijasta on otettu suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen Tallinnan-matkan illallisella vuonna 1996.

Kaija nautti matkailusta myös kotimaassa. Itsenäisen elämäntavan mahdollisti oma auto, josta tuli oikea vapauden symboli: Kaija ajoi – usein ystävät kyydissään – sinne minne kulloinkin halusi. Välillä tie vei kotimaisiin konferensseihin, välillä taidenäyttelyyn tai ihan vain kauniita maisemia katsomaan. Autossa soi aina menevä musiikki, milloin Matti ja Teppo, milloin Bruce Springsteen. Kaija koki elämässään myös raskaita vaiheita ja kantoi toistenkin suruja, mutta itseensä hän ei suhtautunut koskaan liian vakavasti. *Optimismi olkoon aatteena aina*, Kaija totesi ja suunnitteli elämää eteenpäin.

Laaja yleissivistys näkyi Kaijan kotona valtavan kirjakokoelman muodossa. Kaija oli oikea klassinen intellektuelli, joskin hän monien hämmästykseksi oli myös innokas penkkiurheilija, joka tunsi tilastot kymmenien vuosien ajalta. Kaija piti kovasti koirista – ja koirat lempeään äänisestä Kaijasta. Joensuun seutu säilyi aina Kaijan sydämessä ja puheissa. Välillä hän haaveili jopa paluusta tai ainakin kesäasunnon ostamisesta. Kaija nautti luonnon rauhasta ja mökkeilystä, uimisesta ja kiireettömästä istuskelusta. Itse hän totesi näin: *Asioiden pohdinta on minulle yksi virkistyslaji*. Kaija oli taipuvainen filosofointiin ja elämän suurten, hengellistenkin kysymysten mietiskelyyn: *Muistot yhtä kuin unelmat ovat hyviä vain, jos ne antavat voimaa ja ymmärrystä nykyisen elämän oikeanlaiseen viettämiseen*.

Kaijan terveys heikkeni vähitellen viimeisten työvuosien aikana. Tämä vaikutti siihen, että Kaija luennoi vähemmän mutta hopsasi (HOPS = opiskelijan henkilökohtainen opintosuunnitelma) ja ohjasi sitäkin enemmän. Opiskelijoista välittäminen säilyi elämän loppuun asti. Kaija jäi Tampereen yliopiston suomen kielen lehtorin tehtävästään hyvin ansaitulle eläkkeelle vuonna 2013. Terveys heikkeni entisestään, elämänpiiri pieneni ja liikkuminen vähentyi, mutta elämälle utelias perusluonne säilyi. Kaija oli edelleen kirjallisuuden suurkuluttaja, mutta valikoima hiukan muuttui: *Hyvä huumori on noussut arvoissani paljon, kun tasaista asiatekstiä on tietysti saanut lukea ensin päästäkseen töihin ja*

*sitten töissä. Kaija piti ystäviinsä aktiivisesti yhteyttä, soitteli ja kirjoitti pitkiä sähköposteja, aivan loppuun asti. Korona-ajan eristäytyneisyys ei Kaijaa pelottanut, vaan tätäkin uutta maailmankäännettä hän puntaroi rauhalliseen tapansa: *Ihmisten hienoutta tällainen poikkeustilanne tuo esiin ja meidän omaa viisauttamme se mittaa.**

Viimeiseksi jääneenä joulunaan Kaija kirjoitti muiden kuulumisten lomassa kuin jo jotakin aavistaen: *Jokaisella on erilainen kohtalo, eikä se ole kenenkään syytä, käy vain noin jollakulla ja näin minulla...*

Kaijan tieteellinen perintö jatkaa eloaan hänen teksteissään ja hänen kouluttamiensa opiskelijasukupolvien kielitieteellisessä sivistyksessä. Lisäksi me Kaijan entiset oppilaat kannamme hänen inhimillistä perintöään aina mukanaamme.

Liisa Mustanoja

Maija Tervola

etunimi.sukunimi@tuni.fi